

**Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги
Кыргыз билим берүү академиясы**

**С.К.Рысбаев
Н.С.Жусупбекова
А.А.Оморова**

**Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептердин
5-9-класстары үчүн
кыргыз тилинин программасы**

Бишкек-2018

Кириш сөз

Кыргыз тили – Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили. Ал тилде кыргыз элинин эзелтен берки рухий байлыгы топтолгон, ал байлык бүгүн да элдин түгөнгүс казынасы катар жашай бермекчи. Биринчиден, кыргыз тили коомдук турмушта талаптагыдай колдонулуп, учурда жана келечек муундары жазуу-оозеки түрдө турмуштук зарыл курал катары пайдаланышы шарт. Экинчиден, республикабызда жашап жаткан башка улуттун өкүлдөрү дагы кыргыз тилин үйрөнүүсү, түпкү элдин салт-санааларын билиши анын талаптагыдай өнүгүшүнүн зарыл шарттарынын бири болмокчу. Ошондуктан, кыргыз тилин мындан ары сактап калуу, өнүктүрүү жана башка улуттун өкүлдөрүнүн окуп-үйрөнүү маселеси атайын мыйзам менен тастыкталып отурат.

Кыргыз тили республикабызда жашаган түрдүү улуттардын өкүлдөрүнүн карым-катышынын куралы катары болуусуна камылга көрүү керек. Ал аркылуу кыргыз мамлекетинин аброюн көтөрүү, бүгүнкү дүйнөлөшүү кезинде кыргыз тили аркылуу кыргыз улутун сактап калуу жана ошондой улуу вазийпаны аркалаган улутман уул-кыздарды азыртадан тарбиялоо болуп саналат.

Ушул максатта 1991-жылы кыргыз тилине мамлекеттик тил статусу берилген. Мына ошондон бери кыргыз тили окутуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде негизги окуу предмети катары окулуп келе жатат. Буга чейинки окуу программасы Кыргызстанда кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүү методикасы калыптана элек кезде жазылгандыктан, сабакта окуучуну тилдин грамматикасы менен лексикасын жаттап үйрөтүүгө айрыкча басым коюлуп, окуучулар тилди практикалык негизде үйрөнө албай келди.

Учурда кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүгө жаңыча мамиле жасала баштады, атап айтканда, чет тилдерин деңгээлдик негизде үйрөтүүнүн методикасына таянуу менен, буга чейин колдонулуп келген окуу программасын жаңылоо башталды. КРнын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан «Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн концепциясы», 2015-жылдын 8-сентябрында № 1153/1 буйругу менен **«Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептердин 5-9 үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарты»** бекитилди. Аталган нормативдик документтердин негизинде кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун программасы жазылды.

Программада 5-9-класстарга ылайык сүйлөшүү чөйрөлөрү, грамматикалык жана коммуникативдик минимумдар 7 кептик тема (модулдар) аркылуу сунушталды.

Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүнүн максаты жана милдеттери

Кыргыз тилин окутуунун негизги максаты күндөлүк турмуш-тиричиликтин түрдүү чөйрөсүндө жана турмуштук кырдаалдарда кыргыз тилинде эркин баарлаша алууга, угуп түшүнүүгө, окуп түшүнүүгө жана жазууга үйрөтүү.

Милдеттери:

-окуучулар өз алдынча ой-пикирин кыргыз тилинде билдирип, темага ылайык маектеше алууга жетишүү;

-кеп ишмердүүлүгүнүн угуу, окуу, сүйлөө, жазуу түрлөрүндө иштөө көндүмдөрүнө ээ болуу;

-сабакты коммуникативдик ыкмада уюштуруу менен окуучуну турмуштук түрдүү кырдаалдарда сүйлөшө алуу менен, кыргызча сүйлөө маданиятына көнүгүү жана кыргыз тили аркылуу дүйнө таануусун өстүрүү;

- кыргыз тилинде массалык маалымат булактарын түшүнүүгө жетишүү;

-болуп өткөн же боло турган окуя туурасында монологдук баяндоо, сүрөттөө жана ой жүгүртүү түрүндө пикирин билдире алуу;

-темага ылайык тексттин мазмунун түшүндүрүп өз сөзү менен айтып бере алышы жана өз алдынча текст түзө алуу;

-иш кагаздарын кыргызча түзө алуу.

A2 Негизги деңгээл (тилдик жана сүйлөшүү көндүмдөрүнө, сабаттуулукка калыптандыруу, активдештирүү мезгили) деп аталган-**5-7-класстарды** камтыйт. Анын ичинен, 5-класстагы окуучулар кыргызча сүйлөөдө, негизинен, буга чейинки (башталгыч класстарда) ээ болгон көндүмдөрдү бекемдеген, кадыресе деңгээлдеги көндүмдөргө ээ болгон мезгил катары бааланат.

Окуучулар бул мезгилде заттык, сандык, сындык жана да кыймыл маанисиндеги лексикалык каражаттарды толук өздөштүрүп, жак, чак, көптүк, сурама мүчөлөрүн, ж.б. формаларды кебинде активдүү колдонуп, кыргызча кеп адебинин негизги түрлөрүнө ээ болуп, өздөрүнүн тил үйрөнүүдөгү активдүү аракеттерин өнүктүрүп калган мезгилге жетишет.

B1 Орто деңгээли 8-9-класстарды камтыйт, т.а. 6-класстагы калыптанган орто көндүмдөр жана аны андан ары уланткан 7-класстагы илгерилей калыптанган көндүмдөр андан ары улантылат. Бул класстар окуучулардын, кыргыз тилинде чөйрөнү кеңири таанып-биле турган мезгилге келгенин билдирет. Ал таанып-билүү мындан ары активдүү уланууга тийиш. Анткени бул класстардын окуу материалдары да окуучулардын таанып-билүүсү менен катар, тил үйрөнүү иш-аракеттери да комплекстүү, системалуу түрдө берилет.

Бул класстарга биздин сүйлөшүү жана жазуу кебибиздин негизин түзгөн лексикалык кор, анын түркүмдөрүн (лексика жана морфология) окуп-үйрөнүү негизги орун туура келет. Мында лексикалык материалдар аркылуу улуттук маданиятты, салтты, ж.б. таанып-билүү иш-аракеттери да активдешет жана буга чейинки бардык көндүмдөр мында ары татаалданат жана андан ары чыгармачылык менен иштөө жолуна багыт алат.

Кыргыз тилин сүйлөшүү чөйрөсүнө, кептик темаларга жана андагы коммуникативдик милдеттерге ылайык үйрөтүүдөгү талаптар

Коомдун талабына ылайык, тил үйрөнүү методикасы да грамматикалык ыкмадан коммуникативдик ыкмага өтүшү мыйзам ченемдүү процесске айланды. Эң негизгиси – мамлекеттик тилди үйрөнүүнүн заманбап талаптарына жооп берүүчү Предметтик стандарты жаралды. Мунун өзү программанын мазмунунун түп-тамырына чейин өзгөрүшүнө алып келди. Сунушталып жаткан программанын принципалдуу өзгөчөлүгү алардагы материалдардын практикалык багыты болуп саналат. Окуучуларга кандайдыр бир теманын алкагында баарлашуу мүмкүнчүлүгү түзүлүп, тилди кадимки жашоо шарттарында колдоно тургандай окуу кырдаалдары жаратылышы керек. Эң негизгиси, тил баарлашуунун каражаты катары колдонулушу зарыл.

Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүдө коюлуучу талаптар мамлекеттик тилдин кулач жайышын, рухий беделинин көтөрүлүшүн камсыз кылат. Кыргыз тили республикада жашап жаткан түрдүү улуттардын өкүлдөрүнүн арасында рухий көпүрө болуп, аларды бириктирүүчү каражат деңгээлине жетишет, акырында, кыргыз элинин байыртадан берки рухий казынасынын, тарыхынын, дилинин өлбөстүгүн далилдейт.

Мектеп окуучусунда **кыргыз тилин үйрөнүүгө жана сүйлөөгө болгон ички зарылдыктын, каалоо сезиминин, ички керектөөсүнүн** (мотивация) пайда болуусуна, инсандык мамилелерге, жазуу жана оозеки коммуникацияга карата ички даярдыгынын жаралышына (интенция) өбөлгөлөр түзүлүшү керек.

Кыргыз тилинде сүйлөөгө болгон турмуштук жандуу практиканын болушу, класстагы ар бир сабакта мугалим менен окуучу кыргыз тилинде гана баарлашуусу, сабактын түздөн-түз кыргыз тилинде гана жүрүүсү абдан зарыл.

Ушундай талаптар менен катар, кыргыз тилин натыйжалуу үйрөтүүдө төмөнкү илимий-педагогикалык зарыл шарттар эске алынышы керек:

- кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда коммуникативдик принциптерди жетекчиликке алуу;
- кыргыз тили сабагынын максаттарын так аныктоо;
- кыргыз тилин үйрөтүү методдорун туура тандоо;
- кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу боюнча предметтик стандартка жана программага негизделген сапаттуу окуу китептерин түзүү, усулдук жана дидактикалык адабияттарды тандоо.

Окуучулардын кебин максаттуу өстүрүү үчүн төмөнкү сүйлөшүү чөйрөлөрү сунушталат:

- **Өздүк чөйрө (баланын жекече чөйрөсү; күнүмдүк тиричилик чөйрөсү)**
- **Социалдык-маданий чөйрө (жүрүм-турум, адеп; экологиялык чөйрө)**
- **Окуу-таануу чөйрөсү (окуу-таануучулук чөйрөсү)**
- **Эмгек-кесип чөйрөсү (баланын кызыгуулары)**

Өздүк чөйрө (баланын жекече чөйрөсү; күнүмдүк тиричилик чөйрөсү). Бул чөйрөнүн мазмунун төмөнкү окуу материалдары түзөт: үй-бүлөдөгү жана достор арасындагы өз ара мамилелер; бөлмө, жекече буюмдар, үй дареги; бир туугандар жөнүндө камкордук, ата-энелерге жардам; сырткы келбети; окуучулардын шаардык/ айылдык жашоо чөйрөсү; соода-сатык; ден соолук жана жеке гигиена; адамдын сырткы келбети жана мүнөздөмөсү; чөнтөк акчалар; сергек жашоо; уюлдук телефон менен сүйлөшүү; мектептеги, үй-бүлөдөгү жана достор арасындагы инсандык өз ара мамилелер; үй-бүлөдөгү милдеттерди бөлүштүрүү; үй-бүлө кирешеси; туугандар арасындагы байланыш, үй-бүлөдөгү баарлашуу; үй-бүлөлүк салттар; үй-бүлөлүк баалуулуктар; бата.

Социалдык-маданий чөйрө (жүрүм-турум, адеп; экологиялык чөйрө)
Бул чөйрөнүн мазмунун төмөнкү окуу материалдары түзөт: ата-энелерди сыйлоо, улууларга сылык мамиле жасоо, кичүүлөрдү колдоо; каникулду жылдын ар кайсы мезгилинде өткөрүү; кийим адеби, коомдук жерлерде өзүн алып жүрүүнүн адеби, телефон менен сүйлөшүү адеби; айлана-чөйрөнү коргоо; Ата мекен; географиялык абалы, климаты, аба-ырайы, борбору, тарыхый жерлери; бош убакыт жана кызыгуулар (спорт, музыка, киного \ театрда баруу, дискотекалар, кафе); жаштар модасы; өз өлкөсү, кошуна өлкөлөр жана чет өлкөлөр, алардын маданий өзгөчөлүктөрү (улуттук майрамдар, белгилүү даталар, салттар); Кыргызстан боюнча саякат; белгилүү адамдар, алардын илимге жана дүйнөлүк маданиятка кошкон салымы; жаратылыш жана экология көйгөйлөрү; Ала-Тоо жергеси, анын жаратылышы, жыл мезгилдери, тоолору, көлдөрү, жаныбарлар, канаттуулар, үй жана жапайы жаныбарлар; баарлашууда калтырган алгачкы таасир; эркиндик жана жоопкерчилик; жаштардын кызыгуулары; адамга өз мекенинин маанилүүлүгү; шаардагы жана айылдагы жашоо; шаардагы жана айылдагы жаштардын бош убактысы; шаардагы жана айылдагы жашоонун артыкчылыктары; досуна / курбуна тартуулаган белектин маанилүүлүгү; өзүн социалдык чөйрөдө алып жүрө алуусу.

Окуу-таануу чөйрөсү (окуу-таануучулук чөйрөсү) Бул чөйрөнүн мазмунун төмөнкү окуу материалдары түзөт: мамлекеттик тилдин ролу; мектеп жана мектептеги жашоо; окутулган предметтер жана аларга мамиле; Ата мекен, улуттук баатырлар, Манас, кыргыз эли, кыргыз жери, белгилүү

инсандар, Кыргызстандагы бөлөк улуттардын өкүлдөрү; мектептеги билим берүү; мектептеги жашоо: мектептеги жүрүм-турум, коомдук жашоого катышуу;

Эмгек жана кесип чөйрөсү (баланын кызыгуулары) Бул чөйрөнүн мазмунун төмөнкү окуу материалдары түзөт: кесип тандоо маселелери; массалык маалымат каражаттары (пресса, телевидение, үналгы, телефон, интернет); адамдын мүнөзү жана кесип; адамды урматтоо, сыйлоо; кызыгуулар; адабият; театр; кино; музыка; спорт; биздин учурдун актуалдуу маселелери; демократиянын артыкчылыктары жана кемчиликтери.

Программада кептик интенциянын ишке ашырылышына өзгөчө басым салынат.

Кептик интенция – адамдын тил үйрөнүүгө болгон каалоо, ниети жаткан сүйлөшүү багыттары жана тил үйрөнүү аракетине ой жүгүртүүнүн ички максаттуу планы. Интенция аң сезимдүү жана аң сезимсиз түрдө, монологдук жана диалогдук формада пайда болуусу ыктымал. Сунушталган программа баштапкы тил билүү деңгээлинен негизги деңгээлге жеткирүү үчүн баарлашуунун ар түрдүү кырдаалдарында төмөнкү интенциялардын өнүгүүсүн эске алат.

Байланыштыруучу интенциялар:

- учурашуу (тереңдетүү);
- байланышкан адамдардын статустарына жараша таанышуу, өзүн жана башка бирөөнү тааныштыруу;
- бирөөнүн көңүлүн өзүнө буруу;
- пикир алышууга катышуу;
- пикир алышуу демилгесин колго алуу;
- пикир алышууну уланта алуу;
- пикир алышуу процессинде анын темасын, багытын өзгөртүү;
- кырдаалга жараша сүйлөшүүнү жыйынтыктоо;
- пикир алышкан адамдары менен алардын статустарына жараша коштошо билүү;
- ыраазычылыгын билдирүү;
- кечирим сурай билүү;
- куттуктоо;
- ийгилик каалоо;
- чакыруу.

Жөнгө салуучу интенциялар (пикир алышкан адам менен мамилени жана каалоо-ниетин жөнгө салуу):

- сурануу, өтүнүү;
- кеңеш айтуу;
- сунушун билдирүү;
- каалоосун айтуу;
- талап кылуу, буюруу;
- тыюу салуу;

- макул же каршы экенин билдирүү;
- убада берүү.

Маалыматтык интенциялар:

- болуп жаткан, боло турган жана болуп өткөн окуяларды тактоо;
- окуянын мезгилин, ордун тактоо;
- окуянын кандай ишке ашканын, анын далилдерин сурап билүү;
- алдыдагы максаттарды тактоо;
- окуянын себептерин тактоо;
- иштин натыйжасын, анын ким тарабынан аткарылганын тактоо;
- кайра сурап тактоо.

Баа берүүчү интенциялар:

- каалоо-тилегин билдирүү;
- талабын билдирүү;
- жеке оюн билдирүү;
- кабардар экенин билдирүү;
- жактыруу;
- мактоо;
- каршылык көрсөтүү;
- оң же терс баа берүүсүн билдирүү;
- кубануусун же кайгыруусун билдирүү;
- бир нерсеге кызыгуусун билдирүү.

Окуучулар экинчи тилди ийгиликтүү өздөштүрүп, коммуникативдик ниеттер (интенциялар) чынында ишке ашырылышы үчүн, тагыраак айтканда, ар бир сабакта окуучулар арасында коммуникация жүрүшү үчүн төмөнкү принциптер сакталышы керек.

Алар төмөнкүлөр:

- кеп ишмердигинин артыкчылык принциби;
- кырдаалдык принциби;
- функционалдуулук принциби;
- коомго аралаштыруу принциби;
- жагдай-шарт принциби;
- комплекстүүлүк принциби;
- жаңылык жана варианттуулук принциби.

Булардан тышкары төмөнкү жалпы дидактикалык окуу принциптерин да кошуу керек:

- көрсөтмөлүүлүк принциби;
- жигердүүлүк принциби;
- экинчи тилди окуп-үйрөнүүдө өзгөчө мааниге ээ болгон жекелештирүү принциби.

Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда **угуп түшүнүү, окуп түшүнүү, жазуу жана сүйлөө** кеп ишмердүүлүктөрүн комплекстүү өнүктүрүү керек. Кеп ишмердүүлүктөрүнүн түрлөрүнө биргелештирип окутуу азыркы учурдун талаптарына жооп берүү менен бирге эффективдүү жыйынтык берет, анткени

окуучулардын экинчи тилди өздөштүрүүдө билимдеринин, көндүмдөрүнүн жалпы деңгээли жогорулайт. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда кеп ишмердүүлүктөрүнүн комплекстүүлүгүн сактоо үчүн:

- кеп ишмердүүлүктүн түрлөрүн бир учурда өздөштүрүү каралышы керек;
- кеп ишмердүүлүктөрдүн байланышын эске алуу керек;
- кеп ишмердүүлүктүн бир түрү маанилүү болгон учурда башка үч түрү аны колдоп турушу керек;
- сабактар комплекстүү тематика боюнча пландаштырылат жана өткөрүлөт;
- сабакта тилдин орфоэпиялык, семантикалык жана структуралык аспектилери болушу зарыл.

Кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн өнүктүрүүгө коюлуучу талаптар

Угуп түшүнүү – бул башкалардын сүйлөгөнүн угуу жана түшүнүү жөндөмдүүлүгү.

Бул айтылган ойдун идеясын, лексикасын, грамматикасын жана акцентин кошо түшүнүүнү камтыйт.

Угуп түшүнүү – бул максат жана окутуу каражаты.

Угуп түшүнүү көндүмдөрүн машыктыруу үчүн төмөндөгүдөй көнүгүүлөр керек:

Угууга чейинки көнүгүүлөр:

- алдыда сөз боло турган теманы же кырдаалды коюу – сөз эмне жөнүндө болору тууралуу түшүнүк берүү
- темага кызыгуу жаратуу – алдыда уктурула турган материалдын айланасында жеке тажрыйбаларына кайрылса да болот. Алсак, эгер алдыда жаныбарлар жөнүндө сөз болсо – зоопарк жөнүндө сүйлөшүүгө, же токойдо, талааларда кандай жаныбарлар болору жөнүндө сөз кылууга болот.
- ... жөнүндө эмнелерди билесиңер? Алар кайда ...? Бул эмне? Алар кандай көйгөйлөргө туш болушат? Алар эмне үчүн маанилүү?
- тема боюнча кебин активдештирүү. Мисалы, мээ чабуулу катары «Ким көп сөз билет (этиштерди, зат атоочторду, тактоочторду)?» деген өңдүү чакан оюндар түрүндө жүргүзүүгө болот.
- мазмунду болжолдоо – темага, аталышка, же сүрөттөргө карап, мындан ары эмне жөнүндө сөз боло турганын табуу.
- жаңы сөздөр менен таанышуу. Тааныш эмес сөздөр (мааниси түшүнүксүз сөздөр) кепти угуп кабылдоого тоскоол болбош керек.
- угуунун максатын кандай түшүнгөнүн текшерүү. Катмышуучулар угуп түшүнүүнүн тапшырмаларын кандай түшүнүштү, мазмун жөнүндө айрым түшүнүктөргө ээ болуштубу?

- аталышына, темага, таяныч сүрөттөргө, ачкыч сөздөргө карап, мазмунду текстти укканга чейин алдын-ала болжолдоп айтса болот. Мисалы, карточкаларды толтуруу аркылуу.

Угуу учурундагы көнүгүүлөр:

- сөз эмне жөнүндө болуп жатканын, окуя кайсы жерде өтүп жатканын ж.б. аныктоо;
- түшүнүксүз болуп калган жерге көңүл буруу жана ал жөнүндө суроо түзүү;
- угуу башталганга чейинки божомолдорду тастыктоо же четке чыгаруу;
- тыянак чыгаруу, баа берүү

Уктурулгандан кийинки көнүгүүлөр:

- аудиоматериалдын текстиндеги «калтырылып кеткен сөздү толуктагыла»;
- бир нече жооптордун арасынан туурасын табуу: туура /туура эмес, кыскача жооптор, парафраз (грек тилинен-айтып берүү);
- суроолорго жооп берүү;
- эпизодду сүрөттөп берүү;
- план түзүү, анын жардамы менен айтып берүү;
- турмуштагы кырдаалдар менен салыштыруу ж.б.

Окуу – кеп ишмердүүлүгүнүн рецептивдик түрү, кабыл алынган маалыматтарды түшүнүү көндүмү.

Текстти окууга чейинки иштер:

- текстте козголгон маселени, теманы билүү /
- жаңы сөздөрдү түшүнүү
- окуу процессиндеги кыйынчылыктарды жоюу
- татаал тилдик конструкцияларды түшүнүү
- алдыдагы окуунун маанисин түшүнүү

Окуу учурундагы иштер:

- рефлексияны өз тажрыйбалары менен байланышта колдоно билүү жана алган билимдерин практикада пайдалана билүү билгичтиги
- тексттеги ачкыч сөздүк үлгүлөрдү табуу
- алардын көмүскөдөгү маанилерин ачуу аркылуу өздөштүрүү
- текстте «айтылган» окурмандык түшүнүктү түзүү
- текст ичиндеги маанилик байланыштарды көрсөтүү
- окуудан кийин (тексттен кийинки жумуш)

Окуп бүткөндөн кийинки иштер:

Мазмундук деңгээлде

Идентификациялоо (окшоштуруу)

- окулган маалыматтан берилгендер менен мазмуну боюнча окшош фразаларды тапкыла;
- бул фразалар аңгеменин мазмунуна дал келеби, аныктагыла;
- берилген фразалардын ичинен аңгеменин мазмунуна дал келе тургандарын тандагыла

Издөө

- ... тастыктоочу фразаларды тапкыла;
- ... мүнөздөөчү фразаларды тапкыла;
- ... себептерин ачып берүүчү фразаларды тапкыла;
- ... көйгөйлөрүн көрсөтүүчү фразаларды тапкыла.

Маанилик деңгээлде

- төмөнкүлөрдөн мааниси боюнча туура жоопту тапкыла;
- ... сунушталган варианттардын ичинен текстке ылайыктуу аталышты тандагыла;
- ар бир абзацтан анын мазмунун берип турган бирден фраза тандагыла;
- аңгемелешүү.

Сүйлөө - угуп түшүнүү менен бирге оозеки кептик пикир алышууну ишке ашыруучу кеп ишмердүүлүгүнүн продуктивдүү түрү.

Сүйлөөгө үйрөтүүнүн максаты – түрдүү кырдаалдарда окуучулардын оозеки пикир алышуу жөндөмдүүлүктөрүн алардын кызыкчылыктарына жана реалдуу керектөөлөрүнө ылайыкшыкка ашыруу.

Сүйлөө көндүмүн өнүктүрүүдөгү даярдоочу этаптын тапшырмалары:

- текстти талкуулоо / аңгемелешүү
- текстти берилген кептик үлгү боюнча иштеп чыгуу
- көрсөтмөлүүлүккө таянып аңгемелешүү

Сүйлөө көндүмүн өнүктүрүүдөгү коммуникативдик этап:

- берилген кырдаал боюнча таянычтар (лексикалык, көрсөтмөлүү, маанилик) аркылуу сүйлөшүү

Сүйлөшүүгө үйрөтүүдөгү ыкмалар:

- Жуптарда иштөө
- Чакан топтордо иштөө
- Изилдөөчүлүк долбоорлор
- Ролдук оюндар
- Талаш-тартыштар
- Маалыматтын түрдүү булактары жана документтер аркылуу интерактивдүү иштөө
- Чыгармачыл иштер

Жазууга үйрөтүү – ойду жазуу түрүндө өз алдынча баяндап берүү компетенттүүлүгүн калыптандыруу.

1-этап: жазуу тексттеринин сунуш кылынган үлгүлөрүн талдоо менен бирге анын жазуу моделин өздөштүргөн учурдагы үлгүлөр менен иштөө.

2-этап: мугалим сунуш кылган таянычтар менен жазуу иштерин аткаруу.

3-этап: мугалим сунуш кылган кырдаалды эске алуу менен өз алдынча текст жазуу

Өз текстин түзүү боюнча иштердин ар кандай түрлөрү окуучуларда түшүнүүнүн өзгөчө терендигин пайда кылат, аларды байкоого үйрөтөт, өз көз карашын, жазуу манерасын табууга жардам берет, өзүнүн ойлорун жана тажрыйбасын сыйлоосун өнүктүрөт. Аларга төмөнкүлөрдү кошууга болот: РАФТ (роль, аудитория, форма, тема), 5-10 минуталык эссе, дилбаяндын элементтери камтылган баяндама, аргументтештирилген эссе ж.б.

Эссе – бул окуучулардын жазуу ишинин өзгөчө жанры, анын максаты - бул же тигил маселе боюнча окурманды маалымдоо же бир нерсени далилдөө эле эмес, кандайдыр бир темага байланыштуу өзүнүн жеке ой жүгүртүүлөрү менен бөлүшүү.

Мектеп практикасындагы эссенин түрлөрү:

1. Баяндоо түрүндөгү эссе
2. Сүрөттөө түрүндөгү эссе
3. Ой жүгүртүү түрүндөгү эссе

Баяндоо эссесинин структурасы

Иш-аракеттин башталышы (окуянын башталышы)

Иш-аракеттин өнүгүшү

Кульминациясы (өсүп жеткен чеги)

Аякталышы (окуянын аягы)

Сүрөттөө эссесинин структурасы

Предмет, орун же кубулуш жөнүндө жалпы таасирлер (түшүнүктөр)

Предметтин айрым белгилери (жалпы картинанын деталдары)

Баа, корутунду, тыянак

Ой жүгүртүү эссесинин структурасы

Тезис (кандайдыр бир ойду тастыктоо)

Ошол ойду далилдөө (же төгүнгө чыгаруу), б.а. мисалдар менен коштолгон аргументтер.

Корутунду, же тыянак.

Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүдө окуучулардын жетишкендиктерин баалоо

Оозеки жоопторду баалоонун критерийлери (монологдор, диалогдор, долбоор иштери)

Оозеки жооптор беш критерий боюнча бааланат:

1. Мазмун (иштин берилген көлөмүн сактоо, темадан четтебөө, тапшырмада берилген бардык аспектилерди камтуу, тапшырманын түрүнө ылайык кептин стилин, адеп эрежелерин сактоо, аргументациялоо тиешелүү денгээлде).

2. Маек куруучу менен өз ара аракеттенүү (маекти логикалуу жана байланыштуу кура алуу, репликалар менен алмашууда кезекти сактай алуу, суроолорго аргументтүү жоопторду бере алуу, маекти баштай алуу жана аны уланта алуу, ал эми маек үзүлүп калган учурда кайрадан аны кура алуу, тактоо, суроо берүү);

3. Лексика (сөздүк кор тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдетке ылайык);

4. Грамматика (ар түрдүү грамматикалык конструкцияларды колдонуу тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдеттерге ылайык);

5. Тыбыштардын айтылышы (кыргыз тилинин тыбыштарын туура айтуу, сүйлөмдөрдө туура интонацияларды сактоо).

Баа	Мазмун	Коммуникативдик өз ара аракеттенүү	Лексика	Грамматика	Айтылышы
«5»	Берилген көлөм сакталган. Айтылган ойлор темага ылайык, тапшырмадагы бардык аспекттер чагылдырылган, кептин стили тапшырманын түрүнө ылайык, аргументациялоо тиешелүү денгээлде, адеп эрежелери сакталган.	Маектешүүчүнүн репликаларына туура жооп кайтарат. Коюлган коммуникативдик милдеттерди чечүү үчүн кеп демилгеси бар.	Лексика тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдетке ылайык.	Ар түрдүү грамматикалык конструкцияларды колдонуу тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдеттерге ылайык. Сейрек кездешүүчү грамматикалык каталар коммуникацияга тоскоолдук кылбайт.	Кеп кадимки табигый темпте айтылат, орой фонетикалык каталар жок.
«4»	Берилген көлөм анча толук эмес. Айтылган ойлор темага ылайык, тапшырмадагы кээ бир аспекттер чагылдырылган, кептин стили тапшырманын түрүнө ылайык, аргументациялоо дайыма эле тиешелүү денгээлде эмес, бирок адеп эрежелери сакталган.	Коммуникация бир аз кыйынчылыктар менен жүргүзүлөт.	Лексикалык каталар окуучунун кебин кабыл алууга бир аз тоскоолдук жаратат.	Грамматикалык каталар окуучунун кебин кабыл алууга бир аз таасир этет.	Кеп кээде жөнсүз паузаларга ээ. Кээ бир сөздөрдө фонетикалык каталар кетирилет (кыргыз тилинин фонемалары орус тилиндеги окшош фонемалар менен алмаштырылат). Жалпы интонацияга өз эне тилинин таасири байкалып турат.
«3»	Айтылган ойлордун көлөмү анча чон эмес жана алар толук бойдон темага дал келбейт; тапшырмадагы кээ бир аспекттер чагылдырылган эмес, кептин стили тапшырманын түрүнө кээ бир учурларда ылайык эмес, аргументациялоо тиешелүү денгээлде эмес, адеп эрежелери сакталган эмес.	Коммуникация бир кыйла кыйынчылыктар менен жүргүзүлөт. Окуучу-нун кептик демилгеси жок.	Окуучунун орой лексикалык каталары абдан көп.	Окуучунун орой грамматикалык каталары абдан көп.	Фонетикалык каталардын көптүгүнөн окуучунун кеби кыйынчылык менен кабыл алынат. Жалпы интонацияга өз эне тилинин таасири байкалып турат.
«2»	Окуучу тапшырманын маанисин түшүнбөйт. Тапшырмадагы аспекттер эске алынган эмес.	Коммуникативдик милдет ишке ашырылган эмес.	Окуучу өз оюн билдирген сүйлөмдөрдү түзө албайт.	Окуучу сүйлөмдөрүн грамматикалык жактан туура түзө албайт.	Окуучунун кебин түшүнүү мүмкүн эмес.

Окууну баалоо критерийлери

Окууну ийгиликтүү өздөштүрүүнүн негизги көрсөткүчү болуп окулган тексттен керектүү маалыматты бөлүп чыгаруу болуп саналат. Биз жашоодо тексттерди керектүү маалыматтарды табуу үчүн ар кандай милдеттерди коюп окуйбуз. Буга байланыштуу окуунун төмөнкү түрлөрүн айырмалап жүрүшөт: тексттеги негизги мазмунду жана фактыларды түшүнүү, тексттеги маалыматты толук түшүнүү, тексттен же бир нече тексттерден керектүү маалыматты табуу. Кыргыз тилин үйрөтүүнүн практикалык максаты бул тилде эркин баарлашуу болгондон кийин, окуучулар окуунун бардык түрлөрүн өздөштүрүшү керек.

Окуунун түрлөрү:

1. **Маалымат менен таанышуу**, мындай окууда тексттеги маалыматтын негизги мазмунун түшүнүүгө басым жасалат;

2. **Изилдеп окуу**, маалыматтын мазмунун толук түшүнүүгө, анын ичиндеги деталдарды да изилдөөгө багытталган окуу;

3. **Карап чыгуу** – окуунун мындай түрүндө тексттен керектүү же окурманды кызыктырган маалыматты табуу негизги максат болуп саналат.

Албетте, окуунун ар бир түрү менен байланышкан билгичтиктердин өздөштүрүлүшүн өзүнчө текшерүү керек.

Маалымат менен таанышуу (негизги мазмунду түшүнүү)

Баа	Критерийлер	Окуунун ылдамдыгы
«5»	Тексттин негизги мазмунун түшүнүү, негизги ойду, негизги фактыларды бөлүп көрсөтүү, тааныш эмес сөздөрдүн маанисин контекст же сөз жасоочу элементтер же өз эне тилиндеги окшоштуктар аркылуу билүү.	Окуу ылдамдыгы өз эне тилинде окуганга салыштырмалуу жайыраак.
«4»	Тексттин негизги мазмунун түшүнүү, негизги ойду бөлүп көрсөтүү, кээ бир фактыларды аныктоо. Тил зээндүүлүгү анча өнүккөн эмес, кээ бир тааныш эмес сөздөрдүн маанисин түшүнүүдө кыйналуу.	Окуу ылдамдыгы өз эне тилинде окуганга салыштырмалуу бир аз жай.
«3»	Окулган маалыматтагы негизги мазмунду толук түшүнүү жок, тексттен анча көп эмес фактыларды бөлүп көрсөтүү, тил зээндүүлүгү таптакыр өнүккөн эмес.	Окуу ылдамдыгы өз эне тилинде окуганга салыштырмалуу бир кыйла жай.
«2»	Текстти түшүнүү жок же мазмунду туура эмес түшүнүү, фактыларды аныктоодо, тааныш эмес лексиканын маанисин ачуу жолдоруна ээ эмес.	Окуу ылдамдыгы өз эне тилинде окуганга салыштырмалуу өтө эле жай.

Изилдеп окуу (мазмунду толук түшүнүү, анын ичиндеги деталдарды да изилдөө)

Баа	Критерийлер
«5»	Окуучу татаал эмес текстти (публицистикалык, илимий-популярдуу, туристтерге арналган маалыматты, нускамаларды) толук түшүндү. Окулуп жаткан тексттин мазмунун түшүнүү үчүн белгилүү ыкмаларды колдонду (маанисин табуу, анализ жүргүзүү).
«4»	Текстти толук түшүндү, бирок көп учурда сөздүккө кайрылып жатты.
«3»	Текстти толук түшүнгөн жок, анын мазмунун иштеп чыгуунун ыкмаларына ээ эмес.

«2»	Окуучу текстти түшүнгөн жок, сөздүктөн тааныш эмес сөздөрдү кыйынчылык менен табат.
-----	---

Карап чыгуу (керектүү же кызыктырган маалыматты табуу)

Баа	Критерийлер
«5»	Окуучу татаал эмес текстти же бир нече тексттерди (поезддердин жүгүртмөсү, меню, телекөрсөтүүлөрдүн программасы же башка ар кандай темадагы анча көлөмдүү эмес тексттер) тез карап чыгып, керектүү маалыматты таба алат.
«4»	Текстти тез эле карап чыгат да, бирок керектүү маалыматтын 2/3 бөлүгүн гана таба алат.
«3»	Окуучу берилген тексттен же тексттерден керектүү маалыматтын 1/3 бөлүгүн гана таба алат.
«2»	Окуучу тексттен эч кандай керектүү маалыматты таба албайт.

Жазуу иштерин баалоо критерийлери

Жазуу иштери үчүн (текшерүү иштери, тесттер, сөздүк диктанттар) баа туура жооптордун пайыздарынан эсептелип алынат:

Иштердин түрлөрү	Текшерүү иштер	Тесттер, сөздүк диктанттар
«2» деген баа	49% жана андан аз	59% жана андан аз
«3» деген баа	50% дан 9% чейин	60% дан 74% чейин
«4» деген баа	70% дан 90% чейин	75% дан 94% чейин
«5» деген баа	91% дан 100% чейин	95% дан 100% чейин

Чыгармачыл жазуу иштери (эссе, дил баян, долбоор, кат ж. б.) төмөнкү беш критерийлер боюнча бааланат:

1. *Мазмун* (иштин берилген көлөмүн сактоо, темадан четтебөө, тапшырмада берилген бардык аспекттерди камтуу, тапшырманын түрүнө ылайык кептин стилин, адеп эрежелерин сактоо, аргументациялоо тиешелүү денгээлде).

2. *Иштин структурасы* (логикалуулук, жазуу түрүнүн форматын сактоо, текстти абзацтарга бөлүү).

3. *Лексика* (сөз кору тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдетке ылайык).

4. *Грамматика* (ар түрдүү грамматикалык конструкцияларды колдонуу тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдеттерге ылайык).

5. *Орфография жана пунктуация* (орфографиялык каталардын жоктугу, пунктуациянын негизги эрежелерин сактоо: сүйлөмдөр баш тамга менен жазылып башталат, ар сүйлөмдүн аягында чекит же суроо, илеп белгилери коюлган, ошондой эле үтүр коюунун негизги эрежелери сакталган).

Градация

Баа	Баалоо критерийлери				
	Мазмун	Структура	Лексика	Грамматика	Орфография жана пунктуация
«5»	Коммуникативдик милдет толук ишке ашырылган.	Бардык ойлор ырааттуу жайгаштырылган, логикалык байланыштар колдонулган, формат сакталган жана текст абзацтарга бөлүнгөн.	Лексика тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдетке ылайык.	Ар түрдүү грамматика-лык конструкция-ларды колдонуу тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдеттерге ылайык же коммуника-тивдик милдетти ишке ашырууга тоскоолдук кылбайт.	Орфографиялык каталардын жоктугу, пунктуациянын негизги эрежелерин сактоо: сүйлөмдөр баш тамга менен жазылып башталат, ар сүйлөмдүн аягында чекит же суроо, илеп белгилери коюлган, ошондой эле үтүр коюунун негизги эрежелери сакталган.
«4»	Коммуникативдик милдет толук ишке ашырылган.	Бардык ойлор ырааттуу жайгаштырылган, логикалык байланыштар колдонулган, формат сакталган жана текст абзацтарга бөлүнгөн.	Лексика тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдетке ылайык, бирок орой эмес каталар бар.	Ар түрдүү грамматика-лык конструкция-ларды колдонуу тиешелүү класстын талаптарына жана коюлган милдеттерге ылайык же коммуника-тивдик милдетти ишке ашырууга бир аз тоскоолдук кылат.	Бир аз орфографиялык каталар бар, пунктуациянын негизги эрежелерин сактоо: сүйлөмдөр баш тамга менен жазылып башталат, ар сүйлөмдүн аягында чекит же суроо, илеп белгилери коюлган, ошондой эле үтүр коюунун негизги эрежелери сакталган.
«3»	Коммуникативдик милдет ишке ашырылган.	Ойлор ырааттуу эмес жайгаштырылган, логикалык байланыштар туура эмес колдонулган, бирок формат сакталган. Текст абзацтарга туура эмес бөлүнгөн.	Кээ бир учурларда лексика жөнсүз колдонулган.	Орой грамматика-лык каталар бар.	Орфографиялык каталар бар, пунктуациянын негизги эрежелери кээ бир учурларда сакталбаган: бардык сүйлөмдөр баш тамга менен жазылган эмес, кээ бир сүйлөмдүн аягында чекит же суроо, илеп белгилери коюлган эмес, ошондой эле үтүр коюунун негизги эрежелери бузулган.
«2»	Коммуникативдик милдет ишке ашырылган эмес.	Ойлор ырааттуу эмес жайгаштырылган, логикалык байланыштар колдонулган эмес, формат сакталбаган. Текст	Лексиканы колдонуу боюнча абдан көп каталар бар.	Абдан көп грамматика-лык каталар бар.	Орфографиялык каталар көп, пунктуациянын негизги эрежелери сакталбаган: көп сүйлөмдөр баш тамга менен жазылган эмес, көп сүйлөмдөрдүн аягында чекит же суроо, илеп белгилери коюлган эмес,

		абзацтарга бөлүнгөн эмес.			ошондой эле үтүр коюунун негизги эрежелери бузулган.
--	--	------------------------------	--	--	--

5-9-класстар үчүн болжолдуу календардык-тематикалык пландаштыруу

Төмөнкү сунушталган болжолдуу календардык-тематикалык пландаштырууну педагогдор кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда негиз катары колдоно алышат. Бирок альтернативдүү окуу китептери пайдаланылса, бекитилген предметтик стандарт менен программанын негизинде башка календардык-тематикалык пландаштырууну түзүүсү зарыл.

5-класс үчүн кыргыз тили боюнча КАЛЕНДАРДЫК-ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ (жумасына 2 саат – жыл бою 68 саат)

№	Сабактын мазмуну	сааты	Грамматикалык материал
1-чейрек (18 саат)			
Үй-бүлө (10 саат)			
1.	Силердин үй-бүлөнөр кандай?	1	Жөнөкөй жана татаал сөздөр
2.		1	Жөнөкөй жана татаал сөздөр
3.	Менин атым мага жагат	1	Энчилүү жана жалпы аттар
4.	Үй-бүлөдө ким эмне кылат?	1	Зат атоочтун жөндөмөлөрү
5.		1	Зат атоочтун жөндөмөлөрү
6.	Сенин үйүң кандай?	1	Зат атоочтун илик жөндөмөсү
7.	2020-жылга чейин үй-бүлө кантип өзгөрөт?	1	Этиштин өткөн чагы. Эмне кылды? Эмне кылган?
8.		1	Этиштин учур чагы. Эмне кылып жатат?
9.	Текшерүү иши	1	
10.	Кайталоо сабагы	1	
Эс алуу. Саякат (8 саат)			
1.	Саякаттар дүйнөсү	1	Зат атоочтун барыш жөндөмөсү. Кимге? Эмнеге? Кайда? Каякка?
2.		1	Зат атоочтун жатыш жөндөмөсү. Кайда? Каерде?
3.	Саякаттаган кандай сонун!	1	Зат атоочтордун жандооч менен айкалышы. Эмне менен? Ким менен?
4.		1	Зат атоочтун чыгыш жөндөмөсү. Кайдан?
5.	Кайда саякаттаса болот?	1	Зат атоочтун табыш жөндөмөсү
6.		1	Зат атоочтун жатыш жөндөмөсү. Кимде? Эмнеде? Кайда?
7.	Текшерүү иши	1	
8.	Чейректтик кайталоо	1	
2-чейрек (16 саат)			
Кесип (10 саат)			
1.	Ар бир кесип	1	Кесипти билдирүүчү <i>-чы(-чи, чу, -чү)</i>

	ардактуу		мүчөсү уланган зат атоочтор
2.		1	Кесипти билдирүүчү <i>-чы(-чи, чу, -чү)</i> мүчөсү уланган зат атоочтор
3.	Ар бир кесип маанилүү	1	Кесипти билдирүүчү <i>-поз, -кер</i> мүчөсү уланган зат атоочтор
4.		1	Кесипти билдирүүчү <i>-поз, -кер</i> мүчөсү уланган зат атоочтор
5.	Гамсилчи	1	Зат атоочтун илик жөндөмөсү
6.		1	Зат атоочтун барыш жөндөмөсү
7.	Кесип тандоо оңойбу?	1	Зат атоочтун табыш жөндөмөсү
8.		1	Зат атоочтун табыш жөндөмөсү
9.	Текшерүү иши	1	
10.	Кайталоо сабагы	1	
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Кыргызстан – менин мекеним	1	Этиштин жактары
2.	Мекен деген эмне?	1	Жекелик жана көптүк сандагы этиштер
3.		1	Жекелик жана көптүк сандагы этиштер
4.	Кыргызстан кайда жайгашкан?	1	Этиштин чактарын кайталоо
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Чейректтик кайталоо	1	
3-чейрек (20 саат)			
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Кыргыз Республикасынын белгилери	1	Сын атооч
2.	Уламыштар дүйнөсүндө	1	Сын атоочтун жай даражасы
3.		1	Сын атоочтун жай даражасы
4.	Нооруз майрамы	1	Сын атоочтун салыштырма жана күчөтмө даражалары
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо сабагы	1	
Ден соолук (9 саат)			
1.	Дениң таза болсо, дилиң да таза болот	1	Сын атоочтун салыштырма жана күчөтмө даражаларын кайталоо
2.	Спорт менен машыгабыз	1	Ким менен? Эмне менен?
3.	Менин жашоомдогу спорт	1	Этиштин жөнөкөй жана татаал учур чагы. Эмне кылат? Эмне кылып жатат?
4.	Менин күнүм	1	Этиштин <i>-ба</i> терс мүчөсүн кайталоо
5.		1	Этиштин <i>-ба</i> терс мүчөсүн кайталоо
6.	Улуттук спорт оюндары	1	Баяндагыч, буйрук этиштер
7.		1	Баяндагыч, буйрук этиштер

8.	Текшерүү иши	1	
9.	Кайталоо сабагы	1	
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Дүкөндө	1	Жай сүйлөм. Суроолуу сүйлөм
2.		1	Жай сүйлөм. Суроолуу сүйлөм
3.	Базарда	1	Илептүү сүйлөм. Буйрук сүйлөм
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Чейректик кайталоо	1	
4-чейрек (14 саат)			
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Улуу Жибек жолу	1	Сан атооч. Эсептик сан. Бөлчөк сан.
2.		1	Эсептик сан. Бөлчөк сан.
3.	Акылман мугалим	1	Чамалама сан. Жамдама сан
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Кайталоо сабагы	1	
Кызыгуулар (9 саат)			
1.	Ким эмнеге кызыгат?	1	Этиштин жактарын, чактарын кайталоо
2.		1	Этиштин жактарын, чактарын кайталоо
3.	Таланттуу адамдар	1	Сын атоочтун даражаларын кайталоо
4.	силердей кезинде	1	Сын атоочтун даражаларын кайталоо
5.	Каникулда эмнеге	1	Сан атоочтун түрлөрүн кайталоо
6.	кызыгасыңар?	1	Сан атоочтун түрлөрүн кайталоо
7.	Текшерүү иши	1	
8.	Кайталоо сабагы	1	
9.	Зачёт сабагы	1	

**6-класс үчүн кыргыз тили боюнча
КАЛЕНДАРДЫК-ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ**
(жумасына 2 саат– жыл бою 68 саат)

№	Сабактын мазмуну	сааты	Грамматикалык материал
1-чейрек (18 саат)			
Үй-бүлө (10 саат)			
1.	Сенин үй-бүлөң, үйүң кандай?	1	Сүйлөмдүн ээси
2.		1	Сүйлөмдүн аныктоочу. Кандай? Кайсы?
3.	Үнөмчүл болуш керекпи?	1	Жалпы таандык мүчө. Кимдики? Кимдердики?
4.		1	Жалпы таандык мүчө. Кимдики? Кимдердики?
5.	Досу көп бала	1	Сүйлөмдүн бышыктоочу. Канчалык? Кантип?
6.		1	Сүйлөмдүн бышыктоочу. Канчалык? Кантип?
7.	Үйдөгү досторубуз	1	Сүйлөмдүн баяндоочу.
8.		1	Татаал баяндооч
9.	Текшерүү иши	1	
10.	Кайталоо сабагы	1	
Эс алуу. Саякат (8 саат)			
1.	Жайкы эс алуу	1	Ат атоочтун түрлөрү. Жактама жана шилтеме ат атоочтор
2.		1	Ат атоочтун түрлөрү. Жактама жана шилтеме ат атоочтор
3.	Кыргызстан боюнча саякат	1	Сурама жана тангыч ат атоочтор
4.		1	Сурама жана тангыч ат атоочтор
5.	Кыргызстандагы кызыктуу жерлер	1	Аныктама жана белгисиз ат атоочтор
6.	Кайталоо сабагы	1	
7.	Текшерүү иши	1	
8.	Чейректик кайталоо	1	
2-чейрек (16 саат)			
Кесип (10 саат)			
1.	Кесиптер	1	Туунду жана тубаса этиштер
2.		1	Туунду жана тубаса этиштер
3.	Белгилүү адамдардын кесиби	1	Жөнөкөй жана татаал этиштер
4.		1	Жөнөкөй жана татаал этиштер
5.	Космоско кимдер учкан?	1	Негизги жана жардамчы этиштер

6.		1	Негизги жана жардамчы этиштер
7.	Ата-энем ким болуп иштейт?	1	Этиштин жекелик жана көптүк саны
8.	Мен келечекте ким болгум келет?	1	Этиштин жекелик жана көптүк саны
9.	Текшерүү иши	1	
10.	Кайталоо сабагы	1	
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Кыргызстандын жаратылышы	1	Мезгил тактооч
2.	Кыргызстан – тоолуу өлкө	1	Сан-өлчөм тактооч.
3.		1	Сын-сыпат тактооч
4.	Кыргызстандын пайдалуу кен байлыктары	1	Орун тактооч
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Чейректик кайталоо	1	
3-чейрек (20 саат)			
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Жаныбарлар дүйнөсү	1	Сан атооч. Эсептик сан атооч. Канча?
2.		1	Сан атооч. Эсептик сан атооч. Канча?
3.	Кыргызстандагы бак-дарактар	1	Иреттик сан атооч. Канчанчы?
4.	Өсүмдүктөр	1	Чамалама сан атооч. Жамдама сан атооч
5.	Жемиштер	1	Бөлчөк сан атооч
6.	Текшерүү иши	1	
Ден соолук (9 саат)			
1.	Спорттун түрлөрү	1	Этиштин ыңгайлары. Баяндагыч ыңгай
2.		1	Этиштин ыңгайлары. Баяндагыч ыңгай
3.	Улуттук спорт оюндары	1	Этиштин буйрук ыңгайы
4.	Улуттук оюндар	1	Этиштин буйрук ыңгайы
5.	Ден соолукка пайдалуу жана зыяндуу тамактар	1	Этиштин максат-ниет ыңгайы.
6.		1	Этиштин каалоо-тилек ыңгайы
7.	Таза жүрсөң, ден соолукта болосуң	1	Этиштин шарттуу ыңгайы
8.	Текшерүү иши	1	
9.	Кайталоо сабагы	1	
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Азык-түлүк дүкөнү	1	Сүйлөмдүн аныктоочу. Кайсы

2.		1	дүкөн? Кандай дүкөн?
3.	Сатуучунун кесиби кандай?	1	Сүйлөмдүн баяндоочу. Атоочтук баяндооч
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Чейректик кайталоо	1	
4-чейрек (14 саат)			
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Соодагер	1	Сүйлөмдүн ээси
2.	Соода кылуу	1	Сүйлөмдүн баяндоочу
3.		1	Сүйлөмдүн толуктоочу
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Кайталоо	1	
Кызыгуулар (9 саат)			
1.	Искусствого кызыгуу	1	Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү
2.		1	Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү
3.	Театр, сүрөт, кино	1	Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү
4.		1	Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү
5.	Сен эмнеге кызыгасың?	1	Сүйлөм мүчөлөрүнүн сүйлөмдөгү орду
6.	Кайталоо сабагы	1	
7.	Текшерүү иши	1	
8.	Зачёт сабагы	1	
9.	Жылдык кайталоо	1	

7-классчүн кыргыз тили боюнча
КАЛЕНДАРДЫК-ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ
(жумасына 2 саат – жыл бою 68 саат)

№	Сабактын мазмуну	сааты	Грамматикалык материал
1-чейрек (18 саат)			
Үй-бүлө (9 саат)			
1.	Менин үй-бүлөм	1	Кызматчы сөздөр
2.	Үй-бүлө мүчөлөрүнүн милдеттери	2	Байламталар
3.	Менин апам	2	Жандоочтор
4.	Менин өмүр баяным	2	Бөлүкчөлөр
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	
Эс алуу. Саякат (9 саат)			
1.	Мага саякаттаган жагат	2	Тууранды сөздөр
2.	Дүйнөдөгү кызыктуу жерлер	2	Тууранды сөздөрдүн түрлөрү
3.	Дүйнөнүн кызыктуу жерлерине саякат	2	Тууранды сөздөрдөн жасалган зат атоочтор
4.	Саякатка чакыруу каты	1	Жазуу тексттин структурасы
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	
2-чейрек (16 саат)			
Кесип (10 саат)			
1.	Кыргызстандагы ардактуу кесиптер	2	Сүйлөм жана анын айтылыш мааниси боюнча бөлүнүшү. Жай сүйлөм, анын интонациясы, тыныш белгиси
2.	Мугалим	2	Суроолуу сүйлөм, анын интонациясы, тыныш белгиси
3.	Аракет кылсаң – берекет	2	Жай сүйлөм менен суроолуу сүйлөмдүн байланышы
4.	Кесиптик таржымал	2	Буйрук сүйлөм, илептүү сүйлөм, анын интонациясы, буйрук сүйлөм менен жай сүйлөмдүн байланышы
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Кыргызстанды сүйүү – аны жакшы билүү	1	Сүйлөмдүн баш жана айкындооч мүчөлөрү
2.	Кыргызстан – менин сыймыгым	2	Сүйлөмдүн ээси. Жөнөкөй жана татаал ээ
3.	Мен жашаган аймак. Мен жашаган көчө	1	Ээнин милдетин аткарган сөздөр
4.	Текшерүү иши	1	

5.	Кайталоо	1	
3-чейрек (20 саат)			
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Кыргызстандын жан-жаныбарлары	2	Сүйлөмдүн баяндоочу
2.	Кыргызстандын канаттуулары	2	Жөнөкөй жана татаал баяндооч
3.	Бул куш жөнүндө билем	1	Баяндоочтун милдетин этиштин аткарышы
4.	Текшерүү иши	1	
Ден соолук (9 саат)			
1.	Ден соолук чың болуу үчүн эмне керек?	2	Атоочтук баяндооч
2.	Ден соолукка кооптуу азык заттар	2	Атоочтук баяндоочтун милдетин аткарган сөздөр
3.	Сергек жашоо	2	Ээ менен баяндоочтун ээрчишкен жана ээрчишпеген учурлары
4.	Саламаттык	1	Ээ менен баяндоочтун орун тартиби
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Кайдан эмне сатып алабыз?	2	Жай жана суроолуу сүйлөмдөрдү кайталоо
2.	Кандай кийим жакшы сатылат?	1	Илептүү сүйлөмдөрдү кайталоо
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Чейректик кайталоо	1	
4-чейрек			
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Улуттук кийим	1	Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби
2.	Мода менен кийинүү	2	Жалаң жана жайылма сүйлөм
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Кайталоо	1	
Кызыгуулар (9 саат)			
1.	“Манас” – улуу эпос	2	Окуянын башталышын баяндоо
2.	Кыргыз театрлары	2	Иш-аракеттин өнүгүшү менен өсүп жеткен чегин, аякталышын баяндоо
3.	Окуган китебиме пикир жазам	2	Баяндоо түрүндөгү эссе жазуу
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Кайталоо сабагы	1	
6.	Жылдык кайталоо	1	

**8-класс үчүн кыргыз тили боюнча
КАЛЕНДАРДЫК-ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ**
(жумасына 2 саат – жыл бою 68 саат)

№	Сабактын мазмуну	сааты	Грамматикалык материал
1-чейрек (18 саат)			
Үй-бүлө (9 саат)			
1.	Адамдын мүнөзүнө эмнелер таасир этет?	1	Өтүлгөндөрдү кайталоо
2.	Чоң эне, таене	2	Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү: Ээ жана баяндооч
3.	Үй-бүлө мүчөлөрүнүн мүнөздөрү	2	Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү
4.	Үй-бүлөдөгү мамиле	2	Толуктооч
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	
Эс алуу. Саякат (9 саат)			
1.	Туулган жерге саякат	2	Тике толуктооч. Кимди? Эмнени?
2.	Саякатка чакырам	2	Кыйыр толуктооч
3.	Кыргызстандын жерлерине сапарга чыгабыз	2	Толуктоочтун түзүлүшү. Жөнөкөй жана татаал толуктооч
4.	Кайталоо сабагы	1	
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Чейректик кайталоо	1	
2-чейрек (16 саат)			
Кесип (10 саат)			
1.	Менин келечектеги кесибиме кайсы сабактар керектүү?	2	Аныктооч жөнүндө түшүнүк
2.	Кесип жөнүндө кыялдануу	2	Аныктоочтун мааниси, суроолору
3.	Тил билүү менен байланыштуу кесиптер	2	Аныктоочтун милдетин аткарган сөз түркүмдөрү
4.	Кесип тандоо маанилүү	2	Аныктооч менен ээнин байланышы
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо сабагы	1	
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Кыргыздын Ала-Тоосу	1	Атоочтуктар
2.	Кыргызстандын сейрек кездешүүчү жаныбарлары	2	Атоочтуктар
3.	Кызыл китепте	1	Иш кагаздардын түрлөрү
4.	Текшерүү иши	1	

5.	Чейректик кайталоо	1	
3-чейрек (20 саат)			
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Жаныбарларды коргоо жөнүндө ойлонолу	1	Бышыктооч
2.		1	Бышыктоочтун түрлөрү
3.	Жаратылышка аяр мамиле	2	Бышыктоочтун мааниси, суроолору
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Кайталоо	1	
Ден соолук (9 саат)			
1.	Ден соолук	2	Орун бышыктооч
2.	Ооруканада	2	Мезгил бышыктооч
3.	Оорулардан сактануу жана айыгуу жолдору	2	Максат бышыктооч
4.	Сактансаң – сактайт...	1	Сын-сыпат бышыктооч
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Айыл чарба дүкөнү	2	Сан-өлчөм бышыктооч
2.	Интернет дүкөнү	1	Себеп бышыктооч
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Чейректик кайталоо	1	
4-чейрек (14 саат)			
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Дан өсүмдүктөрү	1	Ээ+баяндооч
2.	Нан жөнүндө уламыш	2	Аныктооч+ээ
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Кайталоо	1	
Кызыгуулар (9 саат)			
1.	Улуу адамдар эмнеге кызыккан?	2	Аныктооч+толуктооч
2.	Кинотеатр	2	Толуктооч+баяндооч
3.	Кинону кандай көрүш керек?	1	Бышыктооч+баяндооч
4.	Кайталоо сабагы	1	
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Зачёт сабагы	1	
7.	Жылдык кайталоо	1	

**9-класс үчүн кыргыз тили боюнча
КАЛЕНДАРДЫК-ТЕМАТИКАЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ**
(жумасына 2 саат – жыл бою 68 саат)

№	Сабактын мазмуну	сааты	Грамматикалык материал
1-чейрек (18 саат)			
Үй-бүлө (9 саат)			
1.	Сенин мүнөзүң кандай?	1	Өтүлгөндөрдү кайталоо
2.		1	Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү жөнүндө түшүнүк
3.	Биздин үй-бүлөбүз	1	Бир өңчөй ээ
4.	Башка өлкөлөрдө балдарга мамиле кандай?	2	Бир өңчөй ээнин түзүлүшү, мааниси
5.	Үй-бүлөдөгү тарбиянын мааниси жөнүндө интервью алабыз	1	Бир өңчөй баяндооч.
6.		1	Бир өңчөй баяндоочтун түзүлүшү, мааниси
7.	Текшерүү иши	1	
8.	Кайталоо	1	
Эс алуу. Саякат (9 саат)			
1.	Кыргызстан – туризмди сүйүүчүлөр үчүн кызыктуу өлкө	1	Бир өңчөй толуктооч
2.		1	Бир өңчөй толуктоочтун түзүлүшү, мааниси
3.	Кыргызстандагы туризмдин түрлөрү	1	Бир өңчөй аныктооч
4.		1	Бир өңчөй аныктоочтун түзүлүшү, мааниси
5.	Кыргыз жери көрктүү	1	Тексттин структурасы
6.	Кыргызстан жөнүндө жарнама жазам	2	Жарнама
7.	Текшерүү иши	1	
8.	Чейректик кайталоо	1	
2-чейрек (16 саат)			
Кесип (10 саат)			
	Атайын кийимдин тарыхы Атайын кийим эмне үчүн керек?	2	Бир өңчөй бышыктоочтор
2.	Кимдин кийими кандай?	2	Бир өңчөй бышыктоочтордун түзүлүшү жана мааниси
3.	Сакчы	2	Бир өңчөй мүчөлөрдөгү жалпылагыч мүчө
4.	Менин келечектеги кесибиме кандай кийим жарашыктуу?	2	Бир өңчөй мүчөлөрдөгү жалпылагыч мүчөнүн мааниси
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Кайталоо	1	

Кыргызстан (6 саат)			
	Кыргыз улуттук оюндары	2	Сүрөттөө. Жалпы таасирленүүнү сүрөттөө
2.	Ат чабыш жөнүндө	2	Сүрөттөө түрүндөгү эссе жазуу
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Чейректик кайталоо	1	
3-чейрек (20 саат)			
Кыргызстан (6 саат)			
1.	Көк бөрү – байыркы оюн	2	Сүйлөм мүчөлөрүн кайталоо
2.	Оодарыш. Оодарыш оюну жөнүндө билдирүү жазам	2	Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөр жөнүндө түшүнүк
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Кайталоо	1	
Ден соолук (9 саат)			
5.	Биринчи жардам	2	Киринди сөздөр
6.	Туура жардам көрсөтүү	2	Киринди сөздөрдүн сүйлөмдөгү ойдун түрдүү абалын билгизген мааниси
7.	Медициналык кызмат	2	Сырдык сөздөр
8.	Медициналык маалымкат	1	Сырдык сөздөрдүн сүйлөмдөгү мааниси, орун тартиби
9.	Текшерүү иши	1	
10.	Кайталоо	1	
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Соода-сатык жүргүзүү	2	Каратма сөздөр, анын сүйлөмдөгү мааниси, орун тартиби
2.	Интернет тапшырык жазам	1	Каратма, киринди сөздөр интернет тапшырыкта
3.	Текшерүү иши	1	
4.	Чейректик кайталоо	1	
4-чейрек (14 саат)			
Соода-сатык (5 саат)			
1.	Соода түйүндөрү	1	Түшүндүрмө мүчө жөнүндө түшүнүк, анын мааниси, түзүлүшү
2.	Базарда соода кылган балдар окуш керекпи?	1	Энчилүү аттардын жазылышы
3.		1	Жалпы аттардын жазылышы
4.	Текшерүү иши	1	
5.	Кайталоо	1	
Кызыгуулар (9 саат)			
1.	Музыканын адамга болгон таасири	2	Көркөм чыгармалардын аталыштарынын жазылышы
2.	Комуз	2	Кошмок сөздөрдүн жазылышы
3.	Таржымал жазам	1	Таржымал

4.	Кайталоо	1	
5.	Текшерүү иши	1	
6.	Зачёт сабагы	1	
7.	Жылдык кайталоо	1	